

De Grote Vlucht

Inhoud

1	Op de vlucht	15
	<i>'Ik viel bijna flauw; mijn zoon nam mijn hand in de zijne en zei tegen me: "Je gaat naar je geliefde Engeland, denk daar maar aan"'</i>	
2	Het génie Germaine	20
	<i>'Haar talent plaatste haar boven het lot van haar sekse'</i>	
3	Suzanne Curchod, de moeder van het achtste wereldwonder	27
	<i>'Dertien jaar lang heb ik haar geheugen en haar esprit gecultiveerd, met de mooiste en de beste teksten'</i>	
4	Jacques Necker, de verafgode vader	40
	<i>'Ik zou hem als mijn minnaar gehad willen hebben'</i>	
5	Monsieur Saint-Écritoire	46
	<i>'Wat ik Rousseau, in naam van alle vrouwen, kwalijk neem, is dat hij zei dat vrouwen nooit in staat zouden zijn met hart en ziel, met passie, te schrijven'</i>	
6	Handelswaar	53
	<i>'Mijnheer de Staël is een man wiens gedrag zeer correct is, hij is niet in staat iets doms te zeggen of te doen, zijn geest is steriel en inert'</i>	
7	De 'salon ardent'	62
	<i>'Wat een roem voor Madame de Staël en wat een vreugde voor haar dat ze nu het hele leger voor zichzelf heeft'</i>	
8	Ooggetuige van de Franse Revolutie	71
	<i>'Als ik toen gevallen was, was het met mij gedaan geweest: het volk kan respect opbrengen voor wie</i>	

	<i>nog op zijn benen staat, maar als het slachtoffer al gevallen is, maakt het hem af</i>	
9	Tegen fanatisme <i>‘Alleen vrijheid kan politiek fanatisme kalmeren’</i>	85
10	Germaine en Marie-Antoinette. Pamflet over het proces tegen de koningin, ‘geschreven door een vrouw’ <i>‘De uitkomst van het proces tegen Marie-Antoinette zal het imago van Frankrijk in de wereld bepalen’</i>	90
11	Vrijheid, maar niet voor vrouwen: ‘burgers zonder burgerschap’ <i>‘De vrouw behoort haar man toe, zoals de appel de eigenaar van de appelboom’</i>	99
12	Germaine en Napoleon (1) <i>‘De grootste misdaad van Napoleon is dat hij het despotisme heeft ingesteld en georganiseerd’</i>	107
13	Hartstochten zijn gevaarlijk <i>‘Je suis un caractère passionné’</i>	113
14	Literatuur en de wereld <i>‘Ik ben van plan te onderzoeken wat de invloed is van de religie, de zeden en de wetten op de literatuur, en wat de invloed is van de literatuur op de religie, de zeden en de wetten’</i>	126
15	Het belang van taal in een democratie <i>‘Napoleon bestudeert de kaart van Europa om het te veroveren, ik om te zien hoe ik hem kan ontvluchten’</i>	130
16	Delphine: een vrouw eist haar vrijheid op <i>‘Als de publieke opinie een vrouw een verbod oplegt, wordt ze zwakker, een man juist sterker; mannen hebben de wetten gemaakt, zij hebben dus de macht ze te interpreteren of te trotseren’</i>	138
17	Germaine en Benjamin – het duo van de eeuw <i>‘Na een uur was ik in haar ban en had ze meer macht over mij dan welke vrouw ooit tevoren’</i>	145

18	Germaine en Napoleon (2). De eerste verbanning <i>'Laat die vrouw weten dat ik haar zal breken als ze me ook maar iets in de weg legt'</i>	153
19	De reis naar Duitsland <i>'Quand l'enthousiasme commence, tout est oublié'</i>	161
20	1803: gelukkig in Weimar <i>'Van haar lippen stroomt geestdrift en de spraak van honing'</i>	169
21	Berlijn <i>'Parijs in Duitse vertaling gaat er enorm op achteruit'</i>	184
22	De reis naar Italië en <i>Corinne ou l'Italie</i> <i>'Reizen is, zou je kunnen zeggen, een van de meest trieste pleziertjes van het leven'</i>	191
23	Château de Coppet – het intellectuele Elysée van een hele generatie <i>'Als ze in Parijs was zou ik haar moeten opsluiten, dat zou ik vervelend vinden, want dat zou mijn reputatie schaden'</i>	210
24	Germaine en Napoleon (3): Europa <i>'Door mijn ballingschap ben ik de wortels kwijtgeraakt die me met Frankrijk verbonden en ben ik Europese geworden'</i>	223
25	Verlangen naar vrijheid én gebondenheid <i>'Dit jaar wil ik dag en nacht werken. Misschien zal dat mijn ziel goed doen; maar wat mijn ziel echt goed zou doen is wanneer je me met tederheid zou behandelen'</i>	232
26	De catastrofe van Over Duitsland <i>'Het lot sleurt me mee'</i>	242
27	Doodsverlangen en troost <i>'Mijn leven is een bal waarop de viool is gestopt met spelen; en alles lijkt me kleurloos'</i>	257
28	De Grote Vlucht. <i>Dix années d'exil</i> <i>'Napoleon haat iedereen die nadenkt'</i>	261

29 Epiloog	297
<i>'Kun je werkelijk wensen dat er kozakken rondlopen in de rue Racine?'</i>	
Dankwoord	305
Noten	306
Literatuur	321
Personenregister	329

Op de vlucht

‘Ik viel bijna flauw; mijn zoon nam mijn hand in de zijne en zei tegen me: “Je gaat naar je geliefde Engeland, denk daar maar aan”’¹

Op zaterdag 23 mei 1812, om twee uur ’s middags verliet Germaine de Staël haar kasteel in Coppet, aan het meer van Genève. Niemand zag dat haar hart bonsde in haar keel en dat haar gezicht strak stond van de spanning. Ze stapte in haar rijtuig dat al klaarstond op de binnenplaats, vier prachtige bruine paarden waren ingespannen. Ze had de kok laten weten wat er op het menu voor die avond moest staan. Albertine, haar veertienjarige dochter, kwam onder de poort door aanrennen en sprong in de koets, waar haar oudste broer Auguste (22) al zat te wachten. Germaines tweede zoon, Albert (20), vergezelde haar te paard. Germaine keek nog even over haar schouder naar het kasteel waar ze sinds haar achttiende zoveel tijd had doorgebracht, ze wierp een blik op de oeroude eiken in het park, waar het graf van haar ouders zich bevond en stapte resoluut in. Ze droeg haar favoriete groengele japon en had haar donkergele sjaal van Engelse wol omgeslagen. Als altijd draaide ze haar waaier voortdurend onrustig in het rond. De koetsier vergewiste zich ervan dat zijn passagiers goed zaten, sloot het deurtje en klom op de bok. Even later begonnen de wielen te ratelen en stooft het zand van de landweg op. Op naar het oosten.

Wat eruitzag als een vrolijk toertje op een voorjaarsachtige zaterdagmiddag was in werkelijkheid het begin van een vlucht

die 390 dagen zou duren. Op 17 juni 1813 zouden Germaine en Albertine in Londen aankomen, het uiteindelijke doel van hun tocht. De eerste etappe was er een van 5000 kilometer in vier maanden, van Coppet naar Stockholm. Al die tijd zouden de legers van Napoleon Bonaparte, bezig met de verovering van Europa, vlak achter hen oprukken.

In die eerste minuten hapte Germaine naar adem, iedere seconde had ze de neiging bevel te geven om te keren, terug naar de veiligheid van haar kasteel. Auguste sprak haar moed in, er was geen weg meer terug. 'Ik viel bijna flauw; mijn zoon nam mijn hand in de zijne en zei tegen me: "Je gaat naar je geliefde Engeland, denk daar maar aan."'²

Een paar kilometer verderop, in de bossen tussen Morges en Lausanne, voegde John Rocca zich voor een paar kilometer bij haar. Met de jonge officier, die gewond was geraakt tijdens Napoleons strijd in Spanje, was ze het jaar ervoor in het geheim getrouwd. Zes weken daarvoor was ze van hun kind bevallen, ze hadden het Louis Alphonse genoemd. Ze hadden het ondergebracht bij een dominee in de buurt die hem zou verzorgen in de tijd dat ze weg waren. Het was al donker toen ze in Montpreveyres aankwamen, zo'n 60 kilometer verderop. Auguste had halverwege afscheid genomen, hij ging terug naar Coppet om geen argwaan te wekken.

Zo kwam het dat de prefect van de streek pas dagen later alarm sloeg: de spionnen die op bevel van keizer Napoleon Bonaparte de barones in de gaten moesten houden, hadden in het toneelstukje geloofd. Niemand had gedacht dat ze het in haar hoofd zou halen te vluchten. De afgelopen maanden was Germaine terneergeslagen geweest, bleek en ziekelijk. Niemand had haar meer in het openbaar gezien. Dat dat met een geheime zwangerschap te maken had, was in niemand opgekomen. En nu was ze onder hun ogen ontsnapt, ze had het gewaagd het haar door Napoleon opgelegde huisarrest aan haar laars te lappen. Toen de keizer het hoorde, ontstak hij in woede en

vaardigde hij een arrestatiebevel uit. Een maandenlange, gevaarlijke vlucht was begonnen, Germaine was opgejaagd wild.

De vrouw die de meeste kinderen baart

Vijftien jaar eerder, in 1797, hadden ze elkaar voor het eerst ontmoet. Germaine was destijds eenendertig, de echtgenote van de Zweedse ambassadeur in Parijs, een vrouw met liberale ideeën en een zeer invloedrijke vriendenkring. Napoleon was toen achtentwintig, een succesvol militair leider met charisma en, zo dacht iedereen, een man met verlichte ideeën. Hij gedroeg zich bescheiden, leefde sober en eenvoudig. In 1793 had de jonge kapitein een eerste overwinning behaald in de veldslag om Toulon, tegen de Britse, Spaanse en Frans-Royalistische troepen. Twee jaar later haalde Paul Barras, die de machtigste man van Frankrijk zou worden, hem naar Parijs. Hij had een generaal nodig die mans genoeg was om een ophanden zijnde staatsgreep van de Royalisten de kop in te drukken.

In het begin was Germaine, net als veel anderen, een bewonderaar van deze generaal. Als ze hem hoorde spreken viel haar op hoe superieur hij was.³ Hij sprak anders dan alle anderen, genuanceerd en gematigd. Dat viel goed want iedereen was moe en had genoeg van het geweld dat sinds het begin van de Franse Revolutie overal zo vaak was losgebarsten.⁴ Germaine zou hem bewonderende brieven hebben geschreven, die Napoleon later zou hebben vernietigd.⁵ Ze dacht in hem een geestverwant te herkennen, een liberaal denker met vrijheid hoog in het vaandel. Hij van zijn kant had het eerst nuttig gevonden die machtige, intelligente vrouw met haar immense netwerk te vriend te houden.

Twee keer ontmoetten ze elkaar in december 1797, twee keer was het niet echt tot een gesprek gekomen. Bij een diner had Germaine wel naast hem gezeten, maar had ze concurren-

tie gehad van de welbespraakte Madame de Condorcet,⁶ die aan zijn andere kant zat en zijn aandacht wist vast te houden. Van dat gesprek is bekend dat Napoleon tegen Madame de Condorcet zei dat vrouwen zich niet met politiek moesten bemoeien, waarop haar antwoord luidde: 'U heeft gelijk, generaal, maar in een land waarin men hun hoofd afhakt, is het logisch dat ze willen weten waarom.'

In januari 1798 gaf de politicus Talleyrand een feest voor Joséphine, de vrouw met wie Napoleon twee jaar daarvoor voor de wet was getrouwd. Daar vond het gesprek tussen Germaine de Staël en Napoleon Bonaparte plaats dat de geschiedenisboeken is ingegaan. Op Germaines vraag voor welke vrouw hij de meeste hoogachting had, luidde zijn antwoord: 'voor de vrouw die de meeste kinderen baart'.

Napoleon hield niet van *bas-bleus*, geleerde vrouwen die zich niet aan hun traditionele vrouwenrol hielden. Hij hield alleen van mooie vrouwen, en wat Germaine ook was, mooi was ze niet. Bonaparte was misogyn, hij wilde geen vrouwen in de politiek, ze moesten zich niet met staatszaken bemoeien, punt uit. Die intelligente, ambitieuze Germaine de Staël was eropuit hem te beïnvloeden, te domineren zelfs, en daar was hij niet van gediend. Helemaal ongegrond was zijn vermoeden niet.

Toch deelden ze, zeker in het begin toen Napoleon er nog wat gematigder meningen op nahield, een aantal overtuigingen. Beiden voelden wat voor de republiek, beiden geloofden in het vooruitgangdenken, ze hielden van Goethes populaire roman *Het lijden van de jonge Werther*. Maar Bonaparte was niet voor parlementair debat of voor soevereiniteit van het volk. Hij deelde Germaines bewondering voor het Engelse politieke systeem niet. Ze had even gedacht dat ze zijn adviseur kon zijn, zoals ze dat ook voor andere machtige mannen was. Wie kon dat beter dan zij met al haar ervaring en politieke invloed? Ze was net zo briljant als hij, wat zouden ze samen niet voor elkaar kunnen krijgen?

Maar hij wilde maar één ding: die intelligente, invloedrijke vrouw zo ver mogelijk op afstand houden. Het was een van de zeer zeldzame gevallen waarin haar ‘art de la conversation’, haar beroemde conversatiekunst, haar welbespraaktheid, niet het gewenste resultaat had.

Germaine de Staël was een vrouw voor wie Napoleon werkelijk bang was; ze was machtig, intelligent en invloedrijk, een powervrouw die iedereen kende die ertoe deed. Haar salon was een verzamelplaats van zijn tegenstanders. Hij had een grondige hekel aan haar. Hij verbande haar uit Parijs, de stad die voor haar het centrum van de wereld was, waar ze was geboren en getogen, de enige stad waar ze gelukkig kon zijn. Tien jaar lang mocht ze er niet komen, tien jaar lang werd ze gepest, bespot en bespioneerd. Het maakte van haar een vrouw in opstand – permanent en met alle kracht die ze in zich had. Ze schreef er een boek over, *Dix années d'exil*.

Voor Napoleon zou zijn besluit haar te verbannen onvoorzienne consequenties hebben.